



Н. Ю. Панич\*

## СТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ГАЛИЦЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ ПРОКУРАТУРИ (1852 — 1918 рр.)

Одним із основних завдань діяльності органів прокуратури незалежної України є представництво та захист фінансових інтересів держави. Створення механізму ефективного захисту цих інтересів та його постійне вдосконалення є запорукою успішної діяльності такого механізму та виконання покладених на нього функцій. Водночас, таке вдосконалення немислиме без урахування позитивного історико-правового досвіду вітчизняного державотворення, в тому числі і щодо представництва та захисту фінансових інтересів держави органами прокуратури. У даному аспекті цінний досвід надає аналіз та вивчення організації і діяльності Галицької фінансової прокуратури, яка функціонувала на території Галичини під час її перебування у складі Австрії та Австро-Угорщини у 1852-1918 рр.

Для проблематики формування та діяльності Галицької фінансової прокуратури характерною є відсутність детальних історико-правових досліджень у цій царині. Переважна кількість українських учених-правознавців зосереджує свою увагу на вивченні питання становлення та розвитку прокуратури на території українських земель у складі Російської імперії. І лише окремі вітчизняні вчені-правознавці, зокрема, В. С. Кульчицький, І. Й. Бойко та М. В. Никифорак зосередили свою увагу також на аналізі питання формування та діяльності фінансової прокуратури в Галичині.

До числа найбільш значних наукових праць щодо вивчення інституту Галицької фінансової прокуратури належить, зокрема, праця В. С. Кульчицького “Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX — на початку XX ст.)”, що вийшла друком у 1965 р., в якій поряд з загальною характеристикою організації інституту прокуратури в Галичині, висвітлюється також заснування Галицької фінансової прокуратури та окреслюється її територіальна компетенція. Суттєвий внесок щодо аналізу питання Галицької фінансової прокуратури здійснюється також у статті В. С. Кульчицького та І. Й. Бойка “Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини”, яка була надрукована у журналі “Вісник Чернівецького університету. Серія юридична” у 2000 році. У даній статті визначалась мета діяльності Галицької фінансової прокуратури, а також зазначався факт утворення Чернівецької фінансової прокуратури.

Значну наукову цінність при вивченні інституту Галицької фінансової прокуратури становлять також праці М. В. Никифорака, зокрема його монографія “Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр.”, що вийшла друком у 2000 році, а також стаття цього ж автора на тему “Фінансова прокуратура Буковини у 1867-1918 рр.”, яка була опублікована у журналі “Право України” у 2001 р. Однак у даних наукових дослідженнях увага автора зосереджена, в основному, на аналізі формування та діяльності Чернівецької фінансової прокуратури на території Буковини.

Фактично цим і завершується список наукових праць, автори яких досліджують питання формування та діяльності Галицької фінансової прокуратури. Такий очевидний брак наукових досліджень даної тематики пояснюється не лише



перебуванням значної кількості архівних матеріалів поза межами України, але також і тим, що їх значна частина написана німецькою та польською мовами, внаслідок чого значно утруднюється їх опрацювання та вивчення.

На сьогоднішній час невирішеними залишаються, зокрема, питання аналізу та вивчення законодавчого регулювання створення та діяльності Галицької фінансової прокуратури, а також питання її структури та компетенції. Водночас маловивченим продовжує залишатися питання оцінки значення функціонування фінансової прокуратури в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини у 1852-1918 рр.

Ціллю даної статті є здійснення комплексного наукового дослідження інституту Галицької фінансової прокуратури, зокрема, встановлення передумов її утворення, а також аналіз правових актів, спрямованих на законодавче забезпечення функціонування Галицької фінансової прокуратури та характеристика правового статусу цього органу.

З метою захисту майнових та пов'язаних з ними інтересів Австрійської, а згодом і Австро-Угорської імперій на території Австрії у XIX столітті розпочався процес організації фінансових прокуратур. Система цих органів суттєво відрізнялася від системи інших імперських органів прокуратури — вони були утворені лише у головних містах кожного коронного краю і не мали нижчих ланок. Таким чином, фінансові прокуратури імперії були організовані, зокрема, у Відні, Львові, Лінці, Зальцбургу, Граці, Інсбруку, Клагенфурті, Лайбаху, Празі, а також деяких інших містах австрійської імперії<sup>1</sup>.

Галицька фінансова прокуратура (*Galizische Finanzprokurator in Lemberg, Galicyjska finansowa prokuratura we Lwowie*) у м. Львові була утворена у 1852 р. в період судової реформи на базі фінансової палати і поширювала свою діяльність на територію всього коронного краю Галичини та Лодомерії. До 1867 р. повноваження Галицької фінансової прокуратури поширювалися також і на територію Буковини, де лише у 1867 році було засновано Чернівецьку фінансову прокуратуру. Єдиний на території всієї імперії окремий відділ Галицької фінансової прокуратури у статусі експозитури функціонував також у Кракові.

Центральне управління фінансовими прокуратурами на території австрійської, а згодом і австро-угорської імперій здійснювало міністерство фінансів, яке було наділене винятковим правом щодо видачі правових актів по забезпеченню діяльності фінансових прокуратур. У випадку необхідності регулювання правового статусу органів прокуратури та з метою уникнення дублювання їх компетенції допускалося також спільне прийняття законодавчих актів міністерства фінансів з міністерством юстиції імперії.

У службових та дисциплінарних справах щодо працівників Галицької фінансової прокуратури компетенцією щодо вирішення таких справ був наділений Президіум фінансової крайової дирекції в Галичині.

Основним нормативно-правовим актом, який регулював діяльність Галицької фінансової прокуратури, був, зокрема, указ міністерства фінансів від 16 лютого 1855 р. про затвердження тимчасової службової інструкції для фінансових прокуратур<sup>2</sup>. Дана інструкція з моменту її прийняття продовжувала діяти до 1898 року, коли постала необхідність прийняття нового акта з метою покращення законодавчого забезпечення діяльності фінансових прокуратур австро-угорської імперії. Саме тому 9 березня 1898 р. було прийнято постанову про

<sup>1</sup> Никифорак М. В. Фінансова прокуратура Буковини у 1867-1918 рр. // Право України. — 2001. — № 1 — С. 133.

<sup>2</sup> *Allgemeines Reichs. Gesetz — und Regierungsblatt fur das Kaisertum Osterreich. Jahrgang 1855.* — Wien: K.-k. Hof — und Staatsdruckerei. — XI Stuck, 1855. — S. 301.



затвердження службової інструкції для фінансових прокуратур, яка залишалась чинною до моменту розпаду імперії у 1918 р.<sup>3</sup>

Очоловав фінансову прокуратуру Галичини прокурор, який на відміну від Вищого державного прокурора у м. Львові підпорядковувався не міністру юстиції, а міністру фінансів імперії. Як керівнику Галицької фінансової прокуратури, прокурору присвоювався п'ятий ранговий клас. Цим на рівень вищим класом ще раз підтверджувалася особлива роль Галицької фінансової прокуратури в системі органів фінансової прокуратури імперії, оскільки лише фінансові прокурори Відня, Праги та Брюнна володіли таким ранговим класом, а всі інші прокурори отримували на ранг нижчий ступінь<sup>4</sup>. Керівництво Краківською експозитурою здійснювалося також прокурором, який підпорядковувався безпосередньо галицькому фінансовому прокурору.

До складу Галицької фінансової прокуратури входили також заступники прокурора. У 1909 р., наприклад, їх кількість становила сім чоловік<sup>5</sup>. Крім того, до складу Галицької фінансової прокуратури входили також помічники прокурора — ад'юнкти, яким присвоювався дев'ятий ранговий клас. Загальна кількість ад'юнктів у 1909 р., наприклад, становила п'ять чоловік<sup>6</sup>. Також у фінансовій прокуратурі працювали канцелярські службовці, яким присвоювався десятий ранговий клас та канцеляристи з одинадцятим ранговим класом. Крім того, на роботу у Галицьку фінансову прокуратуру та її експозитуру в Кракові брали тимчасовий допоміжний персонал.

Для претендентів на посади працівників прокуратури законодавство Австрії, а згодом і Австро-Угорщини встановлювало набагато жорсткіші вимоги порівняно із вимогами до претендентів на посади працівників інших органів прокуратури в Галичині. Дані вимоги включали в себе не лише досконале знання імперського законодавства, але також і наявність практичних навиків у його застосуванні. Зокрема, для здобуття посади працівника прокуратури претендент повинен був успішно здати три державні іспити та пройти попередньо практику в органах фінансової прокуратури тривалістю не менше одного року. Допускалась можливість прийняття особи на роботу при здачі нею двох державних іспитів та за умови здачі останнього іспиту протягом наступних півроку.

Досить суворими були також і вимоги щодо претендентів на отримання посад нижчих рівнів. Кандидат на посаду ад'юнкта міг бути допущений до роботи лише за умови успішної здачі адвокатського іспиту та спеціального практичного екзамену. Здачу такого спеціального практичного екзамену підтверджував особистою згодою міністр фінансів за умови погодження з фаховим рівнем ад'юнкта.

Такі високі вимоги до претендентів на посади працівників фінансової прокуратури зумовлювалися не лише престижністю роботи у Галицькій фінансовій прокуратурі, але й також її високою оплачуваністю. Прокурор Галицької фінансової прокуратури отримував близько трьох тисяч злотих ринських заробітної плати, а розмір заробітної плати ад'юнктів становив близько тисячі чотирихсот злотих ринських на місяць<sup>7</sup>.

Законодавство Австрії, а згодом і Австро-Угорщини закріплювало широкий перелік повноважень Галицької фінансової прокуратури. Зокрема її компетенція

<sup>3</sup> Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang 1898. — Wien, K.-k. Hof — und Staatsdruckerei, XII. Stuck, 1898. — S. 47

<sup>4</sup> Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes. Herausgegeben von Mischler E. und Ulbrich J. Vierter Band. K. und k. Hof — und Universitätsbuchhändler. Wien. 1909. — S. 83

<sup>5</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, справа № 10088. — А. 5.

<sup>6</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, справа № 10088. — А. 5.

<sup>7</sup> Allgemeines Reichs — Gesetz — und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich. Jahrgang 1851. — Wien, K.-k. Hof — und Staatsdruckerei, LI. Stuck, 1851. — S. 527.



включала в себе захист майнових та пов'язаних з ними інтересів австрійської, а згодом і австро-угорської монархії. У зв'язку з цим до основних повноважень фінансової прокуратури Галичини, зокрема, належали:

1. Представництво інтересів держави при вирішенні правових спорів та судове представництво у справах, предметом розгляду яких виступало державне майно та прирівняні до нього фонди. Водночас Галицька фінансова прокуратура представляла інтереси держави у таких справах незалежно від того, яке саме міністерство чи інше державне відомство було уповноважене на управління цим майном.

2. Складання правових висновків в усіх спорах, які стосувалися державного майна та прирівняних до нього фондів на прохання державних органів.

3. Співпраця при укладенні та виконанні договорів у тому випадку, якщо вони використовувалися державними органами як підтвердження їх прав або вимог.

Значна увага Галицької фінансової прокуратури спрямовувалася на участь у справах щодо встановлення або підтвердження права власності держави на ті чи інші види майна. Тому досить широкого застосування набула практика звернення фінансової прокуратури Галичини з позовами в суди коронного краю про примусове відчуження земельних ділянок, а також про усунення порушень права власності. Так, зокрема, 25 січня 1900 р. Галицька фінансова прокуратура звернулася з позовом в окружний суд м. Тернополя з вимогою визнати право власності на подароване майно за греко-католицькою церквою в с. Турильчику та римо-католицьким костелом в с. Слобідці<sup>8</sup>.

В окремих категоріях справ працівники прокуратури вимагали не лише відновлення порушених прав держави, але також і відшкодування завданої внаслідок цього матеріальної шкоди, стягнення заборгованості та виплати штрафів.

Захищаючи майнові інтереси держави, Галицька фінансова прокуратура неодноразово брала участь у провадженні по справах з позовами громадських організацій та церков до мешканців міст або сіл про виконання заповітів у тих випадках, якщо ними оскаржувались такі заповіти.

Для успішного виконання функції представництва прокуратури у судах на судові засідання відряджались заступники фінансового прокурора, повноваження яких підтверджувалися виданими за підписом прокурора відрядженнями. У даних відрядженнях чітко виписувався перелік повноважень представника прокуратури, а також зазначався перелік дій, права на вчинення яких він не мав. Для права представництва інтересів державних організацій або об'єднань працівник прокуратури також отримував доручення. Інколи такі доручення надсилалися на ім'я Галицької фінансової прокуратури Президіумом намісництва Галичини. Наприклад, 19 липня 1898 року Президіум намісництва надіслав поштовим листом на ім'я фінансової прокуратури Галичини доручення на представництво інтересів римо-католицького костелу у с. Велоглови<sup>9</sup>.

При здійсненні представництва інтересів державних органів у судах Галицька фінансова прокуратура користувалася всіма процесуальними правами позивача та відповідача<sup>10</sup>.

З метою якісного виконання покладених на фінансову прокуратуру обов'язків законодавство імперії надавало їй працівникам право звертатися з запитом до органів державної влади та місцевого самоврядування з вимогою надання інформації про фізичних осіб або відповідне майно, яке знаходилося на території підпорядкованого їм району. Так, зокрема, 10 квітня 1878 р. староста міста Ярослав повідомив фінансовій прокуратурі на її вимогу дані про сімейний

<sup>8</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 2, зв'язка № 26, справа № 302. — А. 81.

<sup>9</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 1, зв'язка № 93, справа № 1383. — А. 4.

<sup>10</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, зв'язка № 54, справа № 1429. — А. 7.



статус та місце проживання відповідачки по справі за позовом Галицької фінансової прокуратури про виконання заповіту її чоловіка<sup>11</sup>. Також 1 серпня 1885 р. Галицька фінансова прокуратура звернулася з листом на ім'я старости м. Вадовіце з вимогою повідомити їй про наявність або підтвердити відсутність у відповідача по справі нерухомого майна<sup>12</sup>.

Для отримання відомостей конфіденційного характеру, а також для допиту підозрюваних у вчиненні фінансових зловживань, фінансова прокуратура Галичини мала право давати органам поліції коронного краю вказівки про проведення окремих слідчих дій. Наприклад, 10 травня 1890 р. дирекція поліції у м. Львові повідомила Галицькій фінансовій прокуратурі про виконання отриманого від неї доручення про проведення допиту Стефана Рамутка, ад'юнкта Галицького кредитного фонду<sup>13</sup>.

Прагнучи вдосконалити організацію та діяльність фінансових прокуратур коронних країв, міністерство фінансів Австрії, а згодом і Австро-Угорщини при прийнятті нових актів, які регулювали функціонування фінансових прокуратур, надсилало їм роз'яснення законодавчих актів, а також зразки окремих актів, які повинні були складатися фінансовими прокуратурами при здійсненні своїх повноважень. Так, зокрема, 29 березня 1898 р. надвірним радником Австро-Угорщини було надіслано листа на ім'я прокурора Галицької фінансової прокуратури з роз'ясненням про застосування службової інструкції для фінансових прокуратур від 9 березня 1898 р. в частині подальшого використання коштів, отриманих внаслідок вчинення судами окремих процесуальних дій<sup>14</sup>.

За результатами своєї діяльності Галицька фінансова прокуратура оформляла звіти, які надсилалися для відома міністру фінансів імперії. Після розгляду міністерством фінансів цих звітів воно надсилало Галицькій фінансовій прокуратурі резолюції про позитиви та недоліки у її роботі.

За успішне виконання покладених на них функцій особисто австрійським, а згодом і австро-угорським імператором або урядом держави працівникам Галицької фінансової прокуратури вручалися медалі або грошові винагороди. Аналіз архівних матеріалів Галицької фінансової прокуратури свідчить, що ефективність її діяльності неодноразово заохочувалася з боку керівництва імперії. Так, зокрема, 10 грудня 1898 р. ювілейна медаль була вручена конципісту Галицької фінансової прокуратури Артуру Ствеганеру<sup>15</sup>. Крім того, 14 грудня 1898 р. Галицька фінансова прокуратура підтвердила міністерству фінансів Австро-Угорщини факт отримання шістдесяти шести медалей для її працівників, а також дванадцяти медалей для експозитури Галицької фінансової прокуратури у Кракові<sup>16</sup>.

Діяльність Галицької фінансової прокуратури на території Королівства Галичини та Лодомерії можна оцінювати як таку, що здійснювалася, в основному, на високому рівні. Досконале тогочасне правове регулювання її діяльності, а також постійна увага австрійського уряду, спрямована на її реформування та вдосконалення, були передумовами для ефективного функціонування цього органу. Більш краще фінансування та жорсткіші вимоги до претендентів на посади у Галицькій фінансовій прокуратурі створювали, в основному, умови для залучення до роботи в цьому державному органі досвідчених фахівців. За фаховими та фінансовими показниками Галицька фінансова прокуратура значно

<sup>11</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 2, зв'язка № 20, справа № 227. — А. 1.

<sup>12</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 2, зв'язка № 20, справа № 227. — А. 36.

<sup>13</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 2, зв'язка № 22, справа № 258. — А. 28.

<sup>14</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, справа № 10005. — А. 26.

<sup>15</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, справа № 10005. — А. 11.

<sup>16</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 5, справа № 10005. — А. 13.



випереджала інші органи прокуратури в Галичині, зокрема Вищу державну прокуратуру у м. Львові.

Водночас функціонування цього органу не можна назвати зразковим. Поширюючи свою діяльність на територію коронного краю Галичини та Лодомерії, що був одним із найбільших у складі австрійської, а згодом і австро-угорської монархій, Галицька фінансова прокуратура зі своїм малочисельним кадровим складом не могла оперативним чином реагувати та здійснювати ретельний розгляд усіх наявних у неї справ. Беручи активну участь у судових процесах, працівники фінансової прокуратури не завжди своєчасно виконували вимоги судів, внаслідок чого останні змушені були по декілька разів вимагати від них вчинення окремих процесуальних дій, що суттєво затягувало розгляд справ<sup>17</sup>. Також працівники Галицької фінансової прокуратури у багатьох випадках не повертали сторонам по справах, які перебували у їхньому провадженні, документи, необхідні їм для отримання кредитів або позик у банках, внаслідок чого останні втрачали право на їх отримання<sup>18</sup>.

Дослідження інституту Галицької фінансової прокуратури, яка діяла на території Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини, дозволяє констатувати перспективність та необхідність подальших розвідок у даному напрямку. Це зумовлюється не лише прагненням більш детального вивчення історії держави і права України, але також і потребою постійного вдосконалення діяльності органів прокуратури України при захисті майнових інтересів сучасної української держави. Необхідність таких досліджень, а також потреба втілення на практиці їх результатів підтверджується досвідом західноєвропейських держав, зокрема Австрії та Німеччини, органи фінансової прокуратури яких, еволюціонувавши з часом, сьогодні здійснюють ефективний захист майнових та пов'язаних з ними інтересів цих держав.

Аналіз законодавчого регулювання утворення та правового статусу Галицької фінансової прокуратури, а також вивчення архівних матеріалів дозволяють стверджувати про доволі високий тогочасний рівень правового регулювання та діяльності даного органу в Галичині. Позитивний досвід функціонування Галицької фінансової прокуратури не втратив своєї актуальності і сьогодні. Як приклади, варті уваги та запозичення, можна навести, зокрема, вимоги щодо професійної підготовки працівників прокуратури, більшість яких була докторами права і для отримання посади у Галицькій фінансовій прокуратурі відбували практику та здавали теоретичні екзамени. Також необхідним для запозичення є досвід з питання матеріального забезпечення працівників цього органу, високий рівень якого стимулював якісне виконання ними своїх функцій.

Актуальність досвіду функціонування Галицької фінансової прокуратури в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини є більш ніж очевидною на сьогоднішньому етапі реформування системи органів прокуратури незалежної України, що вкотре підтверджує перспективність подальших досліджень питання становлення та правового статусу Галицької фінансової прокуратури у 1852-1918 роках.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою історії та теорії держави і права  
Львівського національного університету імені Івана Франка  
(протокол № 12 від 19 березня 2007 року)*

<sup>17</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 2, зв'язка № 26, справа № 302. — А. 71.

<sup>18</sup> ЦДІА України у Львівській області, ф. № 159, оп. № 1, зв'язка № 93, справа № 1383. — А. 15.